

El ball de l'esclau

Dolors Garcia i Cornellà

bromera

La recerca d'un somni
a la Tàrraco del segle I dC

‘PRAEFATIO’

I quan arribi el desembre blanc i l’hivern impotent, retornaràs
a les assolellades ribes de Tàrraco.

Epigrames, Marc VALERI MARCIAL
(Bílbilis, 38/41 dC – Bílbilis, aprox. 104 dC)

Entre els anys 102 i 103 dC, Publi Anneu Florus, un autor africà que va viure una temporada llarga a Tàrraco, va escriure aquest text en relació amb la ciutat:

«Si els fats em neguen Roma com a pàtria, que pugui almenys romandre aquí. Amb el tracte continu, la ciutat ja se m’ha fet agradable, perquè, si em creus, a mi que he vist tantes coses, és la més planera de totes les que els homes trien per al descans. Hi veus, oh foraster i amic, una gent honrada, sòbria, tranquil·la que, si bé no s’apressa a ser hospitalària, ho és amb reflexió. Un clima particularment temperat suavitza el canvi de les estacions, i tot l’any és com una primavera. La terra és fèrtil a les planes i als turons».

La nostra història passa una mica abans, el 79 dC, però la ciutat ja era com la descriu Florus: una Tàrraco rica, pròspera, atapeïda d’edificis públics monumentals, amb un port molt actiu que atreïa nombrosos comerciants d’arreu

de l'imperi romà, al bell mig d'una província, la Tarrac-nense, tatxonada de vinyes, olivars, camps de cereals, boscos i rius. Un paisatge que donava soplui g a nombrosos nuclis petits de població, les famoses vil·les romanes, dedicats al conreu, sobretot de la vinya i l'olivera, a la fabricació de ceràmica i de teixits, als ramats de bestiar i a l'explotació dels recursos naturals en general. Aquestes vil·les també tenien la seva part residencial, on els amos vivien tranquils, lluny de la capital i envoltats de luxe.

Una munió d'esclaus i esclaves, però també de lliberts, que eren esclaus que havien estat alliberats pels seus amos, i fins i tot treballadors lliures s'ocupaven de les feines més feixugues d'aquestes vil·les i de servir amb tota mena d'atencions i detalls els amos, les seves famílies i els seus convidats.

A la ciutat, a Tàrraco, també hi havia ciutadans de tota mena: els de l'elit, que ocupaven tots els càrrecs polítics, militars, religiosos i jurídics; els plebeus, que es dedicaven a professions liberals com ara mestres, metges, pedagogs o artesans, molts dels quals eren esclaus o lliberts, i la població servil, els esclaus, els més desafortunats de tots.

Com va dir algú una vegada, Tàrraco era, fa dos mil anys, un petit racó de món que tenia de tot.

Al voltant de l'any 79 dC, a Tàrraco hi havia un teatre, un fòrum colonial, un fòrum provincial acabat d'estrenar i s'hi estava construint el circ. Tenia uns trenta mil habitants i era considerada la ciutat més important de l'imperi després de Roma. Una muralla imponent resseguia tot el seu perímetre. El port era un dels més actius de tota la Mediterrània, amb transaccions de tota mena, tant d'importació com d'exportació. S'exportava, sobretot, oli, vi,

ceràmica, bronze i teixits, especialment el lli blanc de Tàrraco. I s'importaven espècies i condiments de tot el món conegut, marbre blanc per a les construccions de més relleu i elements constructius ja acabats, com sarcòfags o bases de columnes, entre molts altres productes.

En aquella època, l'imperi romà gaudia d'una relativa calma i tranquil·litat, sense gaires guerres ni conflictes armats. Era l'anomenada *pax romana*, un període llarg d'estabilitat que va propiciar un desenvolupament econòmic notable i una qualitat de vida raonable als habitants de l'imperi. Els romans havien arribat on havien volgut i havien romanitzat totes les terres conquerides; els havien donat arquitectura, cultura, llengua i progrés, a canvi, això sí, d'acabar, o gairebé, amb totes les manifestacions indígenes. Les ciutats en general eren pròsperes i s'hi vivia prou bé si deixem de banda les grans diferències socials. L'imperi romà es basava en un sistema esclavista per tirar endavant l'economia, cosa que li proporcionava molta mà d'obra gratuïta, o que costava molt poc. D'aquí que la població més nombrosa fos justament la dels esclaus.

A Tàrraco, entremig de les places, els carrers, els carretons, el barri del port, els temples, les botigues, els banys públics, els tallers, les tavernes, els prostíbuls, les cases dels més rics i els pisos dels més pobres, hi bullia la vida. Per als ciutadans lliures i propietaris de grans fortunes, era una vida dolça i plaent, amb tot de luxes i detalls que s'esforçaven a cuidar i a incrementar. Però per a les capes socials i econòmiques més inferiors, de vegades la vida podia arribar a ser un autèntic infern i una lluita constant per la supervivència.

Del que no s'escapaven ni els uns ni els altres era dels sentiments i de les passions. A la Tàrraco romana, la gent conspirava, feia l'amor, era infidel, s'enamorava, patia, somiava, matava, odiava, envejava, estimava, gaudia d'amistats profundes i també podia envoltar-se d'enemistats que la duïen fins a la mort. I això passava a totes les classes socials. Com deia aquell, una mica de tot.

I

LA DONA QUE TEIXIA EL LLI

Totes aquestes històries les ha construït la passió femenina,
que és més intensa que la nostra i té un coratge més gran.

L'art amatòria, Publi OVIDI
(Sulmona, 43 aC - Tomis, 17 dC)

—Qui ets? Què vols? —va preguntar la dona tapant-se la cara amb la mà per no enlluernar-se i poder veure millor la figura que acabava d'aparèixer al lllindar de la porta.

Era a començaments de juliol i el sol entrava sense vergonya al minúscul taller de la teixidora a l'hora dècima d'aquell dia de calor i de cel blau, ben bé al cor de la tarda. Una piuladissa d'estornells i de pardals envoltava la capçada dels pins i de les alzines que inundaven el paisatge. També hi havia mosques arreu i petits núvols d'abelles que xuclaven les flors silvestres.

De tallers petits com aquell i d'altres més espaiosos, n'hi havia uns quants més arreglerats en una mena de carrer empedrat que, per un extrem, es fonia amb els camps verds i ondulats dels afores de la vil·la i, per l'altre, acabava a les quadres de la part de darrere de l'edifici dels amos. Dins dels tallers més grans, unes quantes dones d'edats molt diferents filaven o teixien envoltades de cistells de vímet amb madeixes de lli acabat de filar, de taulells baixos plens

de punxons de teixir i d'agulles de cosir fets d'os, de banya o de bronze, i de pentinadores, unes eines amb pues que facilitaven l'entramat del lli al teler. També hi havia una bona quantitat de telers verticals, uns quants fusos i tot de manats de lli apilonats als racons.

La dona que havia interromput un moment la feina per atendre el nouvingut era força gran, les arrugues li creuaven la cara i tenia la pell de les mans resseca i clivellada. Però els seus cabells, sorprenentment, eren brillants i esponjosos, d'un color vermell ataronjat, recollits en tot de trenes al clatell. Dins del taller no hi havia ningú més treballant. Tampoc no hi hauria cabut.

—És aquesta la casa d'en Luci Fabi Víctor? —va preguntar el desconegut.

—Qui ho vol saber? —va fer la dona, desconfiada.

Ningú que vingués convidat a la vil·la del seu senyor passava abans pels tallers de teixir i de filar, o per la fàbrica de ceràmica, o per la premsa del vi o de l'oli a preguntar res. Els convidats anaven de dret a la casa després que els seus esclaus travessessin els jardins amb els carruatges, perquè no n'havien de fer res, de la feina que s'hi feia, als afores de la vil·la. «Aquest individu no deu pas ser cap convidat», va pensar la filadora.

—Soc l'Heli Siri, esclau, i aquest vespre haig d'alegrar el sopar del teu amo.

Com que havia acabat d'entrar al taller i a la dona ja no l'enlluernava el sol, va poder veure un noi molt jove, va pensar que potser de setze o disset anys, no pas més, força alt, ben format, amb una cabellera llarga del color del sol, que duia deixada anar, i uns ulls ametllats del

color del cel. Vestia una túnica curta de llana sense tenyir, la roba que normalment usaven els esclaus, i calçava unes sandàlies que necessitaven un bon repàs, perquè alguna de les tires de cuir que havien de subjectar el peu havia desaparegut.

—Tu no ets pas de per aquí —li va dir la dona.

—No, i no hi he estat mai —va contestar el noi, que tenia una veu molt ben modulada malgrat l'edat, una veu que a la dona li va semblar dolça i potent, tot alhora—. Som molt lluny de Tàrraco?

—Tàrraco és a l'altra banda d'aquells turons, si vas a peu hi arribaràs quan el sol ja s'haurà post. Tens set?

—Doncs una mica, sí.

—Beu —li va dir la filadora indicant-li una gerra de ceràmica plena d'aigua fresca en un racó del taller.

—Tens gana?

—També —va somriure el noi.

—Té, menja. —I li va donar un grapat de panses seques que es va treure d'una bossa de roba que li penjava del cinturó.

El noi les va engrapar sense pensar-s'hi gens ni mica.

—Estàs cansat?

—Venim d'Ausa i sí, estic cansat.

—Venim? Qui?

—El meu amo i els altres de la companyia.

—Sou soldats? —va preguntar la dona, confosa, perquè el vestit que duia el noi no feia gens per a un soldat.

—Soldats? No! Què més voldria jo que ser un soldat de l'emperador! Així segur que menjaria cada dia.

—Doncs de quina companyia parles?

La dona estava realment encuriosida per aquell noi que havia irromput de sobte en la solitud, el silenci i la rutina del seu taller de teixidora. Era com si amb ell hagués entrat, de cop, tota la vida de l'exterior, amb el sol, el vent, el cel blau, els ocells, el zum-zum de les abelles i les aromes de la terra i dels boscos.

—Qui ho vol saber? —va preguntar el noi imitant el que havia dit la dona feia uns instants.

Però el seu gest era de complicitat, no pas de desconfiança, i els seus ulls reien.

—Em dic Fúlvia Linteària i soc teixidora de lli —va contestar la dona sense fer-se pregar gens—. La meva mare i la meva àvia ja ho eren, de teixidores, i es deien com jo, i la mare de la meva àvia també. I, abans, la mare de la mare de la meva àvia també havia teixit lli i també es deia Fúlvia. La meva filla també era teixidora de lli, però es va morir just després de donar a llum la meva neta, que és l'únic familiar viu que em queda.

—Ets esclava?

—Soc neta d'esclaus, filla de lliberts i ara lliure i pobra. Fa molts anys —va començar a explicar afuixant la veu—, molts i molts anys, la meva família era lliure i vivia en aquesta plana de tot el que li donaven els déus. Els déus i la seva suor, no ens enganyarem pas. Parlaven una altra llengua i, a la seva manera, vivien feliços i en pau. Però després van arribar els romans i es van escampar arreu, es van fer seus els camps, els boscos, els rius i l'aire i, de mica en mica, vam perdre la llengua, els costums, els nostres déus i la llibertat. Però no els records, que s'han anat transmetent de pares a fills. Molts dels meus avantpassats

van ser fets esclaus pels romans i els van prendre les cases i les terres, perquè eren rebels i no es volien sotmetre als nouvinguts. Una avantpassada meva es va casar amb un romà i, a partir d'aleshores, la meua família va deixar de ser esclava. Però no ens van tornar res del que ens havien pres. I ara estem obligats a treballar per a ells, perquè no tenim res de res. Només la vida, que és molt fràgil, les mans per teixir el lli i l'aigua del Tulcis, el nostre riu, que emblanqueix les tiges i fa que aquest lli sigui dels més preuats a tot l'imperi, tant per fer vestits com per fer les veles dels vaixells que omplen el nostre mar. I que així sigui per molt de temps.

Es veia que la dona no estava acostumada a parlar tant i a fer-ho tan ràpid, perquè la veu se li fonia i la respiració esdevenia un panteix ofegat.

—La teua neta també és teixidora?

—Si has vingut pel camí d'Ausa, com m'has dit, potser l'has vist —va contestar la Fúlvia agafant aire—. Encara no és teixidora, però ja ho serà, i segurament es morirà davant del teler, com em moriré jo d'aquí a poc. De moment té cura dels manats de lli que es remullen a les basses dels meandres del riu, als afores de la vil·la. És una feina dura, perquè els ha de lligar i anar-los remonent, i treure'ls quan no sigui ni massa aviat ni massa tard. I després escampar-los pels prats de blanqueig. Però és forta i valenta.

—L'he vist —va afirmar l'Heli tot recordant una noia bonica i àgil que es bellugava pels prats i les basses carregada de feixes de lli i amb la qual havia intercanviat unes paraules de salutació—. Una jove amb els mateixos cabells vermells que tu. Sembla que coneix bé la feina que fa.

—Ja fa molt que la fa. Tot just era una nena quan la van dur al riu —va explicar la dona—. Però, de vegades, també ajuda a la casa gran, la casa d'en Luci Fabi, sobretot quan tenen convidats i falten mans. Es diu Valèria i soc tot el que té en aquest món.

—No tens més família?

—La seva mare, que era la meva filla, ja t'he dit que va morir poc després de tenir-la. I el seu marit, el pare de la Valèria, ja era mort quan ella va néixer, unes febres se'l van endur en pocs dies. Tots els meus altres fills i filles també els tinc sota terra i, del meu marit, ja no recordo ni la cara que feia, del temps que fa que també és mort.

—Ho sento —va dir l'Heli, commogut per la història de l'anciana Fúlvia.

—No ho sentis pas —va contestar la dona—. La Valèria i jo som vives, tenim feina i menjar cada dia, i cada vespre en donem les gràcies a Minerva, a la nostra barraca, abans de posar-nos a dormir. I, un cop a l'any, anem fins a Tàrraco a dur ofrenes al temple de la nostra protectora. És un dia molt especial per a nosaltres.

L'Heli va pensar que aquella dona estava molt sola i que segurament es passava el dia sense parlar amb ningú. I que potser això era el que havia provocat que, en la poca estona que feia que parlaven, ja li hagués explicat tota la seva vida i la vida de la seva família des de ves a saber quantes generacions enrere. Però l'Heli era un noi pacient i sabia escoltar. I aquella dona li havia caigut bé. Igual que la seva neta, aquella jove que ara ja sabia que es deia Valèria.

—Com has dit que et deies? —va preguntar la dona com si acabés d'aterrar al món dels vius després d'un viatge molt llarg.

—Heli Siri.

—Quin nom més estrany! De quina família ets?

—No la coneixes pas, vinc de molt lluny, jo. Encara que vaig néixer a Roma, els meus avantpassats eren de Síria, a l'altra banda del mar. D'aquí em ve el nom de Siri.

—I Heli? Quin nom és? No conec ningú que se'n digui.

—Me'l van posar quan vaig néixer, diuen que ho vaig fer amb els cabells que semblaven un raig de sol, de tan ros com era. I els grecs, del sol, en diuen Heli. No n'èrem pas, de grecs, però a algú li devia agradar el nom.

—I sempre has estat esclau?

—Sempre. La meva mare era esclava i per això jo també ho soc. Del meu pare, no en sé res, no sé qui era.

—Segur? —va preguntar la Fúlvia insidiosament.

Alguna cosa li deia que aquell noi coneixia molt bé els seus orígens.

—Probablement era l'amo de la mare —va dir l'Heli molt fluix.

La Fúlvia va somriure. Era més que probable que el pare del noi fos l'amo romà de la seva mare. Els amos podien tenir relacions amoroses, o més aviat sexuals i prou, amb les seves esclaves sempre que els donés la gana i sense por de ser recriminats, sancionats o castigats, ben al contrari. Com que els fills de les esclaves naixien esclaus, els amos tenien tendència a fer-ne molts per augmentar així el nombre de servents sense haver de comprar-los.

—No em puc queixar de la vida que duia quan era petit —va sospirar l'Heli—. Veia poc la mare, perquè treballava molt. Però a les nits dormíem junts i, amb veu baixa, abans

d'adormir-nos, m'explicava coses molt maques de Síria, que recordava de quan era petita i lliure.

—I on és ara la teva mare?

—No ho sé. Em van separar d'ella quan tenia cinc anys.

—La van vendre?

—No, em van vendre a mi.

—Així potser encara és a Roma.

L'Heli no va contestar. Aquell tema el feria per dins com si el travessés una llança de ferro roent. Tot i veure's poc, perquè la casa on vivien era molt gran i important, la casa d'un flamen, i la mare no parava de treballar tot el dia, estaven molt units, es feien costat, somreien i cantaven. Fins que una nit, de sobte, un ajudant de l'amo el va anar a buscar al llit on dormia amb la mare, al costat de la cuina, el va arrabassar dels seus braços i se'l va endur. Mai més no l'havia tornat a veure, però la seva imatge, la seva veu i la seva olor les duia enganxades al cor i a la memòria.

—I de què fas? —va preguntar la dona, en veure que l'Heli s'havia quedat silenciós i amb els ulls tristos en aparèixer el tema de la mare.

—Soc actor.

Instintivament, la dona va fer un gest de reprovació. Els actors estaven mal vistos, tenien fama de ser indolents i de dur una vida depravada i desordenada.

—Però no em menjo a ningú —va exclamar l'Heli, resignat, adonant-se del canvi que s'havia produït en la dona.

—Ja m'ho penso —va contestar la Fúlvia—. Tu fas cara de bona persona. I, si ets esclau, no ho deus pas haver triat, això de fer d'actor.